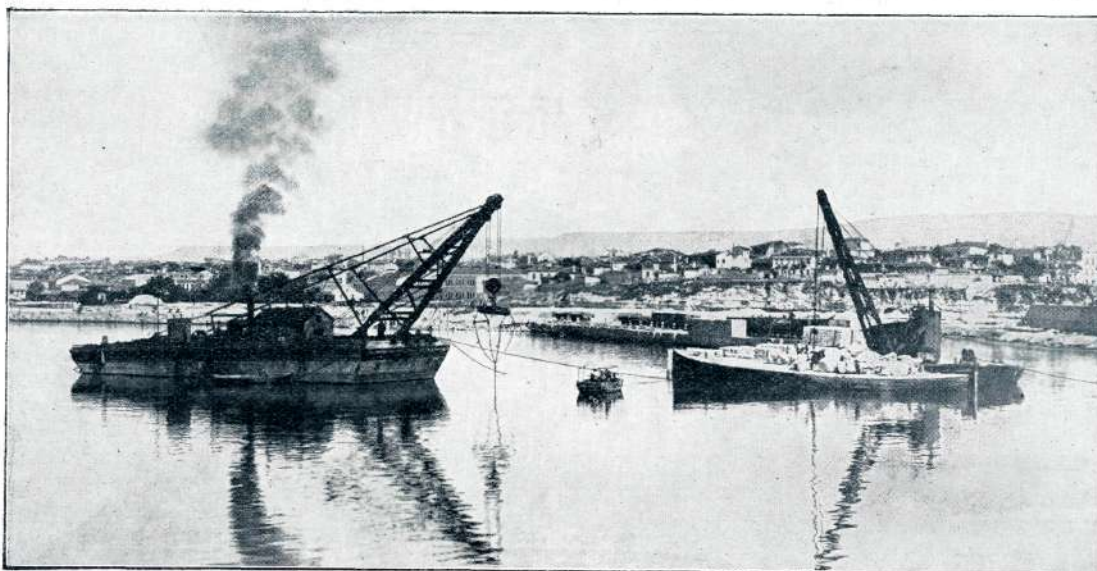

VARNA.

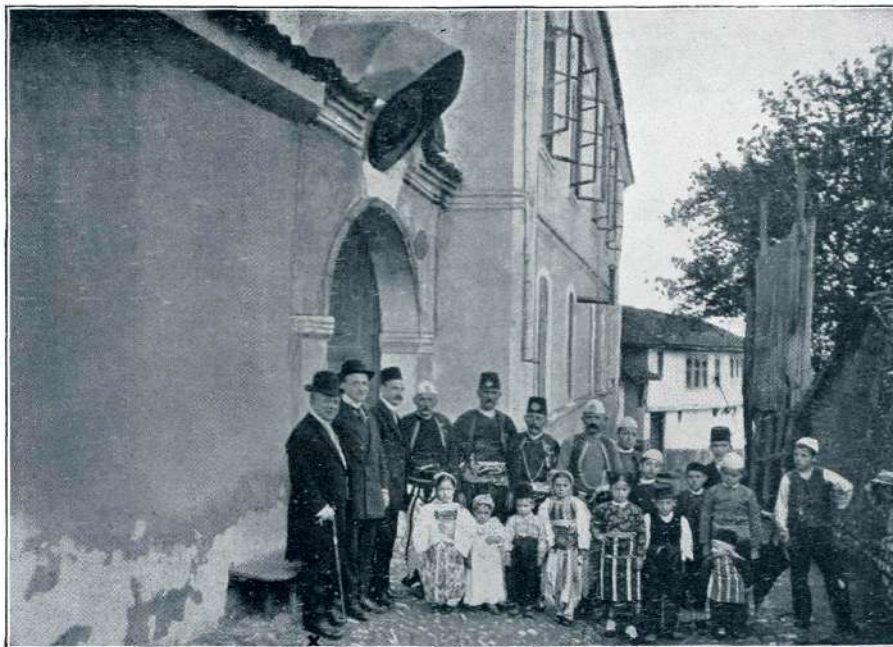
KNJIŽEVNOST.

Pod svobodnim solncem. Spisal F. S. Finžgar. I. in II. knjiga. Založila Kat. Bukvarna. — Finžgarjevemu romanu »Pod svobodnim solncem«, ki leži zdaj v dveh zvezkih pred nami, bi se moglo vse drugo prej očitati nego to, da ni najboljše zgodovinsko delo v slovenskem leposlovju. Velikost zasnove se sklada z dovršenostjo izvedbe. Za največje mojstrstvo pisatelja je treba označiti to, da ga koncepcija osvobodilnega boja Slovanstva proti Bizancu, ki je simboličnega pomena, ni zapeljala do tendenčne idealizacije, marveč je utelesil osnovno svojo misel v osebah in okoliščinah, ki se z zgodovino ujemajo in izražajo s težko dosegljivo realitiko. — Iz tega izvira prva prednost Finžgarjevega romana, erudicija, s katero so slikane tedanje razmere do najbolj neznatnih podrobnosti. Prav vsled tega dejstva me je povest najbolj spominjala na Flaubertovo »Salambo«, dasi nima sicer z njo nobene druge podobnosti. Zato so posamezna poglavja posebno zaradi te okolnosti vsako umetnina zase, bodisi da se opisuje bizantinski vojni tabor, ali slovansko gradišče ali hunski tabor, bodisi da se pred očujejo izdelki tedanje industrije in obrti ali trgovine ali način hranitve in pisave, bodisi da se slikajo etnične razmere onega časa. Barbarizem mladih slovanskih rodov ni po nobeni tendenci omiljen razen v nekaterih vodilnih osebah, kar pa le povzdiguje lepoto celote; nič manjša skrb pa ni posvečena Bizancu. Poglavja XI., XII. in XIII. prve knjige se bero kakor uvod v kulturno in politično zgodovino vzhodne rimske carevine, v njih dosega prva knjiga svoj vrhunec in je snov prav tu črpana iz najboljših virov; tipično pa je razvoj simboliziran zlasti v graditvi Svete Sofije, kjer nehoti izzveneva iz vrst svečano proroštvo prihodnosti. Ko se pisatelj spušča v opisovanje trhlости bizantinske kulture, ki je z zunanjim bleskom zakrivala notranjo trhlombo in rodila navidez sijajne sadove na zatiranju narodov in eksploataciji

tujih zemlja, je morebiti v detajliranem predočevanju onega bleska šel celo predaleč in ni varčeval s sredstvi, dasi je s tem povečal vtis skupnosti in efekt, izvirajoč iz kontrasta. Na vrhuncu stoji tu Belizarjev triumf, ki se more meriti z vsem, kar se je podobnega napisalo v svetovni literaturi, in zmaga Slovena v cirkusu se bere tako vsled svoje simboličnosti kakor vsled načina pripovedovanja z uprav strastno napetostjo. — Vsled te okolnosti se ni čuditi, če izrekamo mnenje, da se izmed vseh oseb v Finžgarjevi povesti dviga najbolj izrazito nad dogodki Justinijan, Upravda, čeprav pisatelj tega morebiti niti ni hotel. Ženialna mnogostranost tega despota, ki seje kali propada, a še vedno imponira s tem, kar trajnega ustvarja, je izvrstno pogojena, pravtako ona karakteristična bizantinska pobožnost, ki blešči in zamamlja, a je prepojena s poganskimi reminiscencami in otrovana z orientalizmom, ki je prav v oni dobi začel izkvarjati krščanstvo na vzhodu; markantno je označena pobožna dvorska govorica, ki meša hotne želje z najsvetejšimi nameni. Eno napako ima Finžgarjev Upravda, kakor se mi zdi: preveliko zaupljivost do Teodore, in dvomi, ki ga mučijo glede nje, so premalo poudarjeni. — Tako pridemo do Teodore, bivše javne plesačice in hotnice, ki si je priborila mesto na prestolu. Njej je avtor posvetil zelo veliko skrb in ne more se tajiti, da je demonizem carice, ki vtelesuje vso perversnost ženstva te dekadentne dobe, naslikan s pretresljivo silo. Le stvar subjektivnega okusa in morebiti tudi zgodovinske resnice je, če bi si jaz želel značaj te carice tuptatam večji in če me premalenkostne intrige semtertja motijo; priznavam pa, da je pisatelj parkrat zaznamoval tudi boljše strani Teodore, vendar po mojem mnenju še nekoliko premalo. Seveda so dvorske intrige v svoji običajnosti jako nevhvaležen tema in zato se je pisatelju tu in drugod parkrat primerilo, da se kakšna situacija, ki

si jo je želel, pojavi prehitro in prelahko, da ga je včasih zapeljal učinek nenavadnih prizorov, da je vsled tega psihološka in stvarna motivacija nekoliko stopila v ozadje, vendar se je nemoogočega varoval. Prenagel se mi pa na vsak način zdi razvoj Epafrodita, dasi je zelo mičen in efekten. Kako pa je pisatelj znal tudi ob tako težavnih psiholoških problemih ostati v glavnem na višini, dokazuje II. poglavje druge knjige, kjer je Teodora najbolje pogojena, in značaj Azbadov, ki je kljub svojemu gizdalinstvu dober vojak, sin svojega časa. — Nositelj temeljne ideje je Iztok. Finžgarjeva ustvarjalna umetnost more tu poleg karakterja Uprave zaznamovati svoj največji uspeh, zlasti če pomislimo, da je prav pri tem bilo premagati največje težkoče, da avtor ni svojega junaka preko mere idealiziral. Avtor ni ne oškodoval velike zgodovinske misli svojega romana, ne razblinil izrazite individualnosti njene vtelesitve v Iztoku. To je bilo mogoče vsled tega, ker je Finžgar umel preobrat iz barbarskih okoliščin izrastlega mladega Slovena v samozavešnega, za višjo kulturo sprejemljivega in za velikimi cilji stremčega junaka zelo dobro motivirati. Politično in kulturno spoznanje, ki se je v Iztoku v Bizancu rodilo, je pisatelj na strani 123. v X. poglavju druge knjige, ki je eno najveličastnejših v celém delu, s tako krepkimi in celo zgodovino Slovanov poosebljajočimi besedami izrazil, da bi spadale odslej v vsako slovensko berilo in morejo služiti za enega najboljših pripomočkov pri nacionalni pedagogiki našega ljudstva. Poglavje XXII. v drugi knjigi, kjer Iztok preveri Ante o zavrati politiki Bizanca, pa je v diplomatičnem oziru umetnina. Jako kočljiva snov je pri tem bila vloga krščanstva. Pisatelj je njegovo moč poosebil v značaju Irene, ki je poleg Ljubinice izmed vseh oseb najbolj idealizirana, kar seveda ni brez vseh težkoč. Posebno se to pozna pri nekaterih razgovorih med Ireno in Iztokom, ki tu pa tam kažejo preveč iskane manire; vendar je njen fini asketizem, ki je prav v oni dobi, morebiti celo ravno vsled propadanja obče kulture, rodil še vedno lepe sadove, zelo verjetno naslikan. Jako dobro je pisatelj pogodil, ker se glede verskega preobrata v Iztoku ni prav nič prenaglil — sicer pa zahteva tu in tudi v drugem oziru Finžgarjevo delo izpopolnitve s tretjim delom. Najboljše je glede dispozicije Iztokovega značaja za višje kulturne cilje in ideje XXI. poglavje druge knjige. — Radovan je tipičen slovanski goslar, dovtipen, bahav, dobronameran in praktičen, nič olepšan; v svoji prekanjenosti je najbolj zadet Hun Tunjuš, in tisti prizor,

ko veli prerezati mehove, da kaznuje vino, ki mu je omamilo pamet, je v svojem originalnem realizmu eden najbolj učinkujočih. Svarun je oseba divinatoričnega pomena; včasih so njegovi govori preveč retorični. — Zgradba celega dela kaže mojstra dispozicije. — Lokalni kolorit je, kakor smo že omenili, izredno krepak, bizantinski milje, pa tudi stepla in Podonavje, zlasti v XXIII. poglavju druge knjige, sta predočena z izredno plastiko; želeti bi le bilo, da bi pisatelj tretje delo v tem oziru še izpopolnil na podlagi neposrednega študija onega zgodovinskega torišča. Nekaj samobitnega, glede česar ne bomo v slovenski literaturi našli enakovrstnega, je Finžgarjev jezik. Tako zvočnih epitetov in klasičnih primer bi drugod zastoj iskali, realistično pripovedovanje je časih tako zaokroženo in stilistično izdelano, večkrat naravnost ritmično in tako blagozvočno, kakor bi brali epos

AVSTRIJSKI KONZUL PROCHAZKA
pred konzulatnim uradom v Prizrenu.

brez rim in vendar ima vsaka oseba svoj jezik. V podrobnosti se ne spuščam; veliko delo je treba presojati z velikega vidika. Čujemo, da se delo prestavlja; v vsej svoji lepoti ga bomo seveda le mi uživali in le Slovana bo mogel prav ogreti vzneseni domovinski duh, ki veje iz njega.

Fr. Terseglav.

Dr. K. Ozvald: **Srednješolska vzgoja.** Založil A. Gabršček. Gorica 1912. — Vedno več glasov se sliši v javnosti, ki zahtevajo reformo srednjega šolstva. In zdi se, da te zahteve niso povsem neopravičene. Splošno trdijo, da je srednja šola le učilnica, ni pa vzgojevalnica. Izobrazba duha ji je prvo, pozablja pa na izobrazbo srca. In vendar je srednješolska mladina v dobi kritičnega razvoja, zato tudi najbolj potrebna vzgoje. Druga hiba je, da dostikrat mladine ne presojajo po njenih individualnih sposobnostih in lastnostih, ampak postopajo z njo po šabloni. Vse je